

جایگاه دید و بازدید در اسلام / منظور از صله رحم چیست

صله رحم از آن دسته واجباتی است که هر کسی خود باید به آن بپردازد، امام علی(ع) درباره اهمیت صله ارحام می‌فرماید: برای اهل دین علاماتی است که با آن‌ها شناخته می‌شوند و صله رحم یکی از آن‌هاست.

صله رحم از آن دسته واجباتی است که هر کسی خود باید به آن بپردازد، امام علی(ع) درباره اهمیت صله ارحام می‌فرماید: برای اهل دین علاماتی است که با آن‌ها شناخته می‌شوند و صله رحم یکی از آن‌هاست.

به گزارش خبرنگار آیین و اندیشه خبرگزاری فارس، «صله» از «وصل» به معنای اتصال و پیوستگی است و در مقولات معنوی «به عمل و رفتاری که قرابت و پیوند میان افراد ایجاد می‌کند یا تحکیم می‌بخشد، اطلاق می‌شود»(1)، همچنین واژه «رحم و ارحام» در اصل، برگرفته از همان رَحِم است که جایگاه رشد جنین است و ارحام و به تعبیر دیگر «ذوالقربی» به تمام افرادی گفته می‌شود که از طریق تولد با انسان نسبتی پیدا می‌کنند و دایره آن محدود به محارم(مثل عمه، خاله، خواهر، عمو و دایی) نمی‌شود بلکه تمام کسانی که در سه طبقه ارث قرار دارند را شامل می‌شود.

گروه تربیت و مشاوره مرکز مطالعات و پاسخگویی به شبهات حوزه علمیه قم در این رابطه این چنین می‌گوید:

صله رحم، به معنای محبت، رسیدگی نسبت به خویشان و نزدیکان(سه طبقه ارث) و دید و بازدید با آنهاست؛ در فقه اسلامی، ارحام و خویشان نسبی از حقوق بیشتری نسبت به دیگران برخوردارند و به آن‌ها توجه زیادی شده است، مثلاً در مواردی که انسان حقوق مالی (نذر، صدقه، زکات و...) به عهده دارد، اگر میان بستگان وی افراد نیازمندی وجود داشته باشند، باید آن‌ها را بر دیگران مقدم بدارد. بنابراین صله رحم تنها در دید و بازدید خلاصه نمی‌شود بلکه باید این دید و باز دید همراه با مهر و محبت و صفا و صمیمیت باشد و برخی از علما، کمک مالی به ارحام (در صورت نیاز) را جزء صله ارحام می‌دانند.

*آثار صله رحم و قطع رحم چیست؟

خداوند تبارک و تعالی درباره صله ارحام می‌فرماید: «وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا»(2) و از خدای بپرهیزید که (همگی به عظمت او معتزفید و) ... نیز از (قطع رابطه با) خویشاوندان خود پرهیز کنید، زیرا خداوند مراقب شما است؛ روایات فراوانی هم حتی توصیه به صله رحم می‌کنند حتی با کسانی که با ما قطع رابطه کرده‌اند.

صله رحم از آن دسته واجباتی است که در آن مصالح زیادی نهفته است و به گونه‌ای است که هر کسی خود باید به آن بپردازد و این گونه نیست که با انجام دادن آن توسط یک نفر، از دیگران ساقط شود، به عبارت دیگر از واجبات کفایی به حساب نمی‌آید.

امام علی(ع) می‌فرماید: ان لاهل الدین علامات يعرفون بها... وصله الرحم،(3) برای اهل دین علاماتی است که با آن‌ها شناخته می‌شوند و صله رحم یکی از آن‌ها است. امام صادق(ع) نیز در روایتی به نقل از پیامبر اکرم(ص) می‌فرماید: افضل اعمال بعد از ایمان صله رحم است و در نکوهش و مذمت قطع رحم همین بس که امام اول شیعیان می‌فرماید: اقبح المعاصی قطیعه الرحم و العقوق، زشت‌ترین معصیت‌ها، قطع رحم و عاق (والدین) شدن است.(4)

صله رحم و قطع آن آثار متعددی دارد که برخی از آن‌ها عبارت است از:

1. زیادی عمر

امام صادق(ع) می‌فرماید: من چیزی را مؤثرتر از صله رحم برای زیادی عمر نمی‌شناسم. گاه کسی که تنها سه سال به پایان عمرش باقی است صله رحم می‌کند و خداوند به برکت آن سی سال به عمر او می‌افزاید و عمر او را تا 33 سال زیاد می‌کند و گاه کسی 33 سال به پایان عمر او باقی مانده است اما قطع صله رحم می‌کند و خداوند 30 سال از عمر او می‌کاهد و سه سال بعد از آن اجل او فرا می‌رسد. امام حسین(ع) می‌فرماید: هر کس دوست دارد مرگش به تأخیر بیافتد صله رحم کند.

2. زیادی رزق

پیامبر اکرم(ص) می‌فرماید: هر کس یک عمل را برای من ضمانت کند(انجام دهد) من برای او چهار عمل را ضامن می‌شوم و آن

اینکه صله رحم کند پس خداوند او را دوست خواهد داشت، رزق او زیاد می‌شود، عمرش افزایش پیدا می‌کند و داخل بهشتی می‌شود که خداوند وعده داده است. (5)

3. جلوگیری از مرگ بد

حضرت امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: صله رحم دشمن را اندوهگین می‌سازد و از مرگ‌های بد ننگه می‌دارد.

4. آبادی شهرها

حدیثی که از پیامبر اسلام (ص) نقل شده که: «صلة الرحم تعمر الدیار و تزيد فی الأعمار و إن کان اهلها غیر أخیار»، یعنی پیوند با خویشان، شهرها را آباد می‌کند و بر عمرها می‌افزاید. اگر چه انجام دهندگان آن از نیکان هم نباشند. (6)

5. محروم شدن قاطع رحم از ورود به بهشت

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: سه گروه هرگز داخل بهشت نمی‌شوند: شرابخوار، ایمان آورنده به سحر و قاطع رحم. (7) (البته اگر توبه نکرده بمیرند یا دست از قطع رحم بر ندارند).

* آیا دید و بازدیدی که در آن یاد خدا نباشد هم حکم صله ارحام را دارد؟

نفس صله رحم اگر به نیت قرب به خدا باشد ثواب دارد و بهره‌مندی از آثار زیاد دنیایی و آخرتی آن منوط به این نیست که جلسات دید و بازدید مثل یک مجلس و مراسم مذهبی برگزار شود، خود دید و بازدید باعث تحکیم پیوند خویشاوندی می‌شود و بسیاری از مشکلات خود به خود، به واسطه همین صله رحم حل می‌شود البته اگر در مجلس دید و بازدید یاد خدا باشد ثواب خود را دارد.

حکم صله رحم با نزدیکانی که به احکام شرعی از نظر مالی پایبند نیستند، مثلاً خمس نمی‌دهند و پول ربا هم با اموال آنان مخلوط شده است چیست؟ اگر صله رحم با آنان واجب باشد چه کار انجام دهیم تا تأثیر معنوی (منفی) اموال از بین برود؟ آیا می‌شود شخصاً پول غذای مصرفی را بدهیم؟

در جواب این سؤال لازم است به نکات زیر توجه شود:

1. بر فرض که یقین داشته باشید که اموال بعضی از نزدیکان تان مخلوط به ریاست، لازم‌اش یقین به حرام بودن غذایی که در برابر شما می‌گذارند نیست. (8) زیرا چه بسا این غذا را از مال حلال تهیه دیده‌اند و تحقیق اینکه آیا این غذا از مال حلال تهیه شده و یا از مال حرام، بر شما واجب نیست.

2. تا یقین به حرام بودن چیزی از اموال آن‌ها (مثل غذایی که در برابر شما می‌گذارند) پیدا نکرده‌اید، استفاده شما اشکال ندارد، (9) البته اثر وضعی دارد که توضیح داده خواهد شد.

3. اگر یقین دارید خمس غذایی که برای شما تهیه شده پرداخت نشده است، می‌توانید با اجازه حاکم شرع از آن غذا استفاده کرده و بعداً خمس آن را بپردازید.

4. اگر بدانید غذایی که برای شما تهیه شده است از پول ربا تهیه شده است، استفاده از آن جایز نیست و در صورت استفاده، باید به اشخاصی که از آن‌ها ربا گرفته شده است مراجعه کنید و پول غذای مصرفی را به آن‌ها بدهید و اگر این اشخاص را نمی‌شناسید از طرف آنان صدقه بدهید.

5. می‌توان رفت و آمد با این اقوام را به گونه‌ای مدیریت کنید که لازمه صله رحم وقوع در گناه نباشد مثلاً زمان زیادی را در خانه آن‌ها ننشینید تا اینکه آن‌ها نیز از شما پذیرایی کنند و یا در روزهایی که روزه هستید از آن‌ها دیدن کنید و همچنین بخشی از صله رحم را با ارتباطات جایگزین مثل تماس تلفنی یا اس ام اس یا ایمیل و نامه احوال آن‌ها را جویا شوید و جبران کنید.

6. با اینکه صله ارحام در اسلام اهمیت ویژه‌ای دارد، ولی جای گفت‌وگو نیست که انجام هر فریضه‌ای مشروط به این است که مسائل مهم‌تر از آن از بین نرود، موضوع صله رحم نیز از این قانون، مستثنا نیست. هرگاه ارتباط و رفت و آمد با کسانی که در

مسیر زندگی خود مقررات مذهبی را رعایت نمی‌کنند، سبب شود که آنان در وضع زندگی خود تجدیدنظر کنند و کم کم به اصول و موازین مذهبی پایبند شوند و یا لاقلاً این رفت و آمد اثر سوئی در روحیه خود انسان و وضع خانواده او نگذارد، در این صورت رعایت پیوند خویشاوندی لازم است و باید این فریضه الهی را انجام داد. ولی اگر بر عکس به جای اینکه انسان در روحیه آن‌ها اثر بگذارد، معاشرت با آنان سبب شود که انسان تحت تأثیر افکار و روحیات فاسد و زندگی آلوده آنان قرار گیرد، در این صورت چون سعادت او در خطر است ناچار باید این فریضه را به خاطر یک امر مهم به طور موقت ترک گوید. (10)

7. نکته پایانی اینکه جواز شرعی استفاده از اموالی که یقین به حرام بودن آن‌ها نداریم به معنای اثر وضعی نداشتن آن‌ها نیست، بنابراین بهترین کار پرهیز از غذاهای مشکوک است و در مواردی که فرد از این غذاها استفاده کرد، برای از بین بردن اثرات وضعی می‌تواند به دستورالعمل عارف معاصر مرحوم آیت‌الله بهجت عمل کند که فرمودند برای از بین بردن اثر وضعی اموال شبه‌ناک زیاد صلوات فرستاده شود.

*اگر برخی از بستگان با ما قطع رابطه کنند چه باید کرد؟

با توجه به آنچه که در اهمیت این دستور دینی گفته شد و پیامدهای مثبت و منفی‌ای که بر انجام دادن و ندادن آن مترتب است، مطمئناً اگر کسی به درستی متوجه حقیقت و آثار این واجب الهی شود نمی‌تواند به راحتی تسلیم شرایط، سوء تفاهمات و ناخوشایندی‌هایی شود که کم و بیش در روابط پیش می‌آید و تمام تلاش خود را بکار خواهد گرفت که پیوندها قطع نشود و با رفتارهای نامناسب اقوام با بزرگواری و اغماض برخورد خواهد کرد بنابراین:

1. کاری نکنیم که اگر شرایطی برای عادی شدن روابط مهیا شد با آن‌ها نتوانیم اقدام کنیم.

2. به این دلیل که آن‌ها قطع ارتباط کرده‌اند ما قطع ارتباط نکنیم و البته این به معنای زیر پا گذاشتن عزت نفس نیست، بلکه متناسب با شرایط و با رویکرد آشتی طلبی اقدامات صورت پذیرد.

3. بسیاری از اختلافات نتیجه سوء تفاهمات است، از این جهت باید سعی کنیم ریشه سوء تفاهم را شناسایی و بدون اینکه بخواهیم مقصر را پیدا و یا تعیین کنی، صرفاً برای حفظ صفا و صمیمیت، حقیقت و ریشه‌ها را برای دیگران نیز بیان کنید.

3. اگر شرایطی برای عادی شدن روابط مهیا شد، ما اقدام کنیم و مطمئن باشیم این کار به عزت دنیا و آخرت ما خواهد افزود.

4. از بزرگترها و افراد تأثیرگذار کمک بگیریم.

5- اگر آنان قطع رحم کردند، ما از آنان قطع نکنیم و با یک تلفن یا فرستادن یک هدیه یا پیام محقق شود.

*در این دوره زمانه که ارتباطات سخت شده است چگونه می‌توان به صلح رحم به عنوان یک تکلیف دینی عمل کرد؟

تغییر شرایط یک حقیقت است و متأسفانه سبب شده است که ارتباطات کمتر شود، اما باید قبول کنیم که مقداری از آن به سبب تغییر شرایط اجتماعی نیست، بلکه باورها و ارزش‌ها نیز تا حدودی مورد غفلت قرار گرفته و یا حتی تغییر کرده است.

واقعا زندگی کردن، کار و تلاش برای چیست؟ مگر نه اینکه به دنبال زندگی بهتر، آرامش بیشتر و اموری از این قبیل هستیم و مگر نه اینکه دور هم بودن به فکر هم بودن، داشتن کسانی که با شادی ما شادند و در ناراحتی ما غمگین هستند، داشتن کسانی که در صورت نیاز به ما کمک می‌کنند و... اینها را تأمین می‌کند، پس بیراهه نرویم و باور داشته باشیم با همین دید و باز دیده‌ها (البته نه فقط موقت و در ایام خاص) و با همین سنت‌ها می‌توانیم زندگی خوبی داشته باشیم.

به هر حال، از آنجا که شرایط زمانی و مکانی جوامع، اوضاع و احوال محیط و اشخاص متفاوت است شرع، مرجعیت عرف را همچون سایر موارد به میان کشیده است. (11) این گونه نیست که صلح رحم فقط با رفت و آمد و دید و بازدید تحقق پیدا کند، بلکه این راه یکی از موارد تحقق صلح رحم است: تلفن زدن، احوالپرسی کردن، مکاتبه، فرستادن هدیه، انفاق مال به اقوام و... می‌تواند از مصداق‌های صلح رحم باشد. البته باید دید که ارحام چه انتظاری از ما دارد، مثلاً اگر از ما انتظار دارد که به دیدن او برویم و این کار برای ما مقدور است باید آن را انجام داد، ولی اگر با یک تلفن زدن انتظار او برآورده می‌شود، صلح رحم به جا آورده شده است. پس مصداق‌های صلح رحم می‌تواند با توجه به عرف و انتظارات طرفین از همدیگر تغییر کند. مثلاً اگر دید و باز دید با پسر عمو به علت وجود مشکلات چند ماه یکبار انجام شود، اما ارتباط تلفنی وجود داشته باشد ممکن است بسته به نوع مشکلات و عرف و انتظارات، صلح رحم انجام شده باشد اما چند ماه یکبار سر زدن به پدر و مادر (جز در موارد خاص)

کوتاهی در صله رحم محسوب می‌شود، اگر مشکل خاصی وجود نداشته باشد در سر زدن به پدر و مادر باید انتظارات آن‌ها را برآورده کرد. همچنین صله افراد ثروتمند در برابر ارحام فقیرشان کمک مالی و تأمین نیازهای مادی ایشان است (علاوه بر دید و بازدید) و به طور قطع، سرکشی مستمر ایشان هر چند عرفاً از مصادیق صله محسوب می‌شود، اما آن‌ها را از وظیفه دینی شان یعنی ادای صله مطلوب (کمک مالی) بری الذمه نمی‌سازد. (12)

*پی‌نوشت‌ها:

1- شرف الدین، سیدحسین، تحلیلی اجتماعی از صله رحم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، 1378ش، ص 27.

2- نسا: 1.

3- تحلیل اجتماعی از صله رحم - شرف الدین - سید حسین، ناشر دفتر تبلیغات اسلامی - چاپ اول 1378.

4- محمدی ری شهری، میزان الحکمه، مکتب الاعلام الاسلامی، ج 4، ص 89.

5- همان، ص 180.

6- سفینه البحار، ماده رحم.

7- تحلیل اجتماعی از صله رحم - شرف الدین سید حسین، - ناشر دفتر تبلیغات اسلامی - چاپ اول 1378. - صفحه 136

8- خامنه ای، سیدعلی، رساله اجوبة الاستفتائات، تهران، انتشارات بین المللی الهدی، ج 1، ص 281.

9- خامنه ای، سیدعلی، رساله اجوبة الاستفتائات، تهران، انتشارات بین المللی الهدی، ج 1، ص 281.

10- مکارم شیرازی، ناصر و سبحانی، جعفر، پاسخ به پرسشهای مذهبی، قم، مدرسه الامام علی بن ابیطالب، ص 466.

11- تحلیلی اجتماعی از صله رحم، به نقل از بحارالانوار، ص 44.

12- همان